

500-letnica odkritja Amerike ali kaj v resnici praznujemo

Dušan Kolenc

"12. oktobra 1492 so staroselska ljudstva zahodnega sveta odkrila Krištofa Kolumba, ki je bolan in izčrpan blodil po njihovih obalah... Prepričan je bil, da je v Indiji."¹

Prvi stik dveh civilizacij je vedno vzbujal precejšnje pozornost; "magičnost" takšnih srečanj nas je privlačevala bolj kot tisto, kar se je dogajalo pozneje. Zamenjava daril na obali je prikrivala poboje v gozdovih in Kolumbova drama se je vedno zdela večja od drame nekega kontinenta. Redka ohranjena poročila, ki opisujejo prva srečanja, so res enostranska in v marsičem pretiravajo, vendar lahko povedo tudi več, kot je v njih zapisanega. Preveč enostavno se mi zdi reči, da so pogledi drugih, drugačnih in premaganih za vedno izgubljeni: obnavljajo jih pogledi tistih, ki takšne "stike" doživljajo še danes, ali pogledi tistih, ki "drugače gledajo".

Ko so leta 1492 španski konkvistadorji prvič stopili na obrežja Srednje in Južne Amerike, jih ni osupnila le divja lepota pokrajine: še bolj so bili presenečeni, ko so med bujno vegetacijo zagledali gola telesa domačinov, "divjakov" Novega sveta. Domačini so bili zaupljivi do belih tujcev, saj so njihov prihod povezovali s svojimi miti, ki so pripovedovali o odhodu belega božanstva Amalivace v deželo onkraj morja.² Amalivaca je bil njihov stvarnik in je po opravljenem delu odšel v deželo belcev, zato so Indijanci prihod belcev povezovali z vrnitvijo svojega božanstva.

1 Nitassinan, revija o ameriških Indijancih, Oktober 1990.

2 O izrednem pomenu, ki naj bi ga imel prihod belcev na Indijance v Mehiki in Peruju, piše Nathan Wachtel (*Vizija premaganih*, Gallimard, Pariz 1971). Toda čudeži in prerokovanja bi lahko bili tudi poznejši poskus povezovanja (Jean Monod, *Živela etnologija!*, v knjigi: *le Livre blanc de l'ethnocide en Amérique*, Fayard 1972).

Toda "beli bogovi" se niso zmenili za njihova pričakovanja, v njihovi zaupljivosti, radovednosti in prijateljstvu so iskali le potrditev svoje superiornosti. Bolj kot vse drugo pa so iskali zlato.

Beli vojščaki so kmalu osvojili in porušili starodavne imperije kontinenta, prisvojili so si njihovo zemljo, prebivalce pa zaslužnili ali pobili. Manjša ljudstva gozdov in savan so se jim veliko bolj divje upirala, saj v njih niso videli bogov, temveč zgolj tujce in sovražnike. Bojevita ljudstva so se z njimi spopadala, bolj miroljubna pa so se umaknila globlje v neprehodne gozdove Amazonije ali v nedostopne andske doline. O krutosti teh osvajanj je leta 1654 poročal španski menih Manuel Teixeira³: "Po 32 letih osvojitve Amazonije je zaradi prisilnega in suženjskega dela umrlo dva milijona staroselcev, pripadnikov več kot 400 različnih ljudstev..."

Za Španci in Portugalci so se v Novi svet odpravili še Angleži in Francozi ter drugi beli osvajalci. Čez ocean jih je prignala skrb za preživetje (verski boji v Evropi, velike epidemije bolezni, pomanjkanje hrane...) in prijazne domačine Severne Amerike so prosili za "majhen košček zemlje", kjer bi lahko zakurili ogenj in se pogreli. Res so dobili košček zemlje, toda kmalu so hoteli še več: hoteli so si razdeliti vso zemljo, in to brez njenih prvotnih naseljencev. Njihov "indijanski problem" lahko imenujemo tudi drugače: etnocid in genocid v Ameriki.

Proces osvajanja novih ozemelj je v naslednjih stoletjih zajel vsa področja Severne in Južne Amerike, od Aljaske do Ognjene zemlje. Val nasilja, ki je zajel neskončno množico različnih ljudstev avtohtonega prebivalstva, je mnoge izmed njih odnesel za vedno. Beli osvajalci pa so vse bogastvo različnih kultur stlačili v eno podobo: to so bili le divjaki, rdečkožci, "Indijanci".

500 let po odkritju Amerike se divji ples nasilja končuje (končuje?! tam, kjer se je tudi začel: v Južni Ameriki. Danes smo priče še zadnjemu dejanju te krute igre, osvojitvi amazonskih gozdov. Graditelji cest, iskalci zlata, kolonisti, razna privatna, državna in multinacionalna podjetja vdirajo v zadnja zatočišča amazonskih Indijancev. Oddaljeni "absentee owners" (predvsem severnoameriški kapitalisti) kupujejo le "očiščena" področja, za kar poskrbijo njihovi plačanci. "Očistiti

3 O tem piše Marlete de Oliveira v članku "500-letnica v Braziliji", objavljenem leta 1989 v Bogoti (Kolumbija) po latinskoameriškem srečanju staroselskih skupnosti. Najbolj znan zapis o prvih osvajanjih ostaja *Kratko poročilo o uničenju Indijancev* španskega meniha Bartoloméja de las Casasa iz prve polovice šestnajstega stoletja.

področje" pa pomeni: požgati gozd in pregnati ali pobiti Indijance. Dogajanja v Braziliji so razkrivala posamezna poročila⁴, še bolj pa neposredne izjave Indijancev. Na zadnji Mednarodni konferenci za varstvo Indijancev (oktobra 1990 v Parizu) so o tem govorili predstavniki amazonskih Yanomamijev, predstavniki organizacije za varstvo Indijancev (FUNAI) ter antropologi⁵. Krivdo za tragična dogajanja v amazonskih gozdovih so pripisali brazilski vladi, ki ni zavarovala področij, kjer prebivajo avtohtona ljudstva. Predstavniki brazilske vlade je te obtožbe spodbijal in prikazal vso prepletenost ekonomskih, političnih, ekoloških in drugih problemov Brazilije. Obramba je že znana: dobronamernost ne povzroča zla, Napredka pa ni mogoče obsojati. Na vprašljivost teh argumentov je pokazal politični vodja Indijancev plemena Mohawk iz Kanade, ki je svoja predavanja opremil z video posnetki, s katerimi je nazorno prikazal večmesečne boje Indijancev z vlado, policijo in vojsko. In vzrok upora? Na sveti zemlji plemena so belci hoteli zgraditi igrišče za golf! Učene razprave o svetosti ostajajo značilnost civilizacije, ki ji ni bila nikoli mar svetost drugih. Pričevanja Yanomamijev in Mohawkov so pokazala, da etnocid in genocid nista preteklost in da 500-letnica odkritja Novega sveta ne bo zgolj priložnost vznesenega praznovanja in karnevalskih plesov.

Kdo bo torej praznoval 500-letnico? Na ta "veliki dogodek" se že nekaj let pripravlja Španija, ki je temu podredila vse svoje moči in vsa finančna sredstva. Leto 1992 bo potekalo v znamenju Španije: 500 let "odkritja" Amerike, svetovna razstava v Sevilli, olimpijske igre v Barceloni, Madrid kot kulturna prestolnica Evrope ter dokončna vključitev Španije v evropski trg. Španija izkorišča veliko zadolženost južnoameriških držav in s svojim kapitalom prodira na področja z veliko rentabilnostjo. Skratka: Španija se pripravlja na drugo osvojitve Južne Amerike.⁶ Praznovanju 500-letnice pa se bodo pridružile tudi druge države, povezane z odkritjem Novega sveta, predvsem Portugalska, Anglija, Francija, ZDA in druge.

4 O poboju Yanomamijev in drugih manjših ljudstev poroča tudi de Oliveira v že omenjenem članku.

5 V Parizu že več let organizirajo dneve mednarodne solidarnosti z ameriškimi Indijanci, vsako leto okrog 12. oktobra; kulturni del s predavanji, filmi itd. v Centru Georges-a Pompidouja, uradni del pa na École polytechnique.

6 Tako opisuje priprave na proslavo Juan Tortosa Lopez v članku "Karneval 92" (latinskoameriško srečanje staroselskih skupnosti, Bogota 1989).

Toda na drugi strani se povečuje tudi odpor proti pripravam na to proslavo: v Južni Ameriki se je pričela kampanja "500 let odpora kmečkih in staroselskih skupnosti", ki želi prikazati resnično zgodovino teh osvajanj. Kampanjo vodijo skupine intelektualcev, študentov, kmetov in drugih potomcev staroselcev, ki želijo predvsem obuditi samozavest avtohtonih ljudstev, da bi lahko obnovila svojo identiteto in kulturno ustvarjalost.

Beli "civiliziranci", ki so stoletja zatirali njihove običaje, umetnost, religijo in celo jezik, so jih vedno prepričevali, da je manjvredno vse, kar sami ustvarijo. Učinek takšnega prezira je bil izredno močan: "...razočarani in neprilagojeni, marginalni in dekulturnirani posamezniki... imajo močan kompleks manjvrednosti. Sramujejo se sebe, svojih staršev, svojih prijateljev; sramujejo se celo svojega obraza, kadar se pogledajo v ogledalo; sramujejo se svojega jezika, glasbe, celo rojstne dežele in vsega, kar bi jih lahko povezovalo s tem, kar so."⁷

Staroselska ljudstva obeh Amerik se vedno bolj upirajo pritiskom lastnih držav, ki jih želijo asimilirati. Sami so prepričani o nasprotnem - ne asimilacija, temveč obnova lastne identitete: "Identiteta staroselskih ljudstev je najbolj dragocen element družbene povezanosti, ne pa ovira pri oblikovanju nove družbe. Prav nasprotno, gre za bogastvo in prednost, ki ju 500 let dominacije in vsiljevanja tuje kulture na srečo nista uspela uničiti. To pa je največji prispevek staroselskih ljudstev k današnjemu oblikovanju naše lastne identitete."⁸

Avtohtona ljudstva se vedno bolj zavedajo tega, kar so v resnici, in se tega ne sramujejo več: zdaj hočejo postati subjekti svoje lastne zgodovine. Zato kampanja zahteva tudi "prevrednotenje" in dopolnitev zgodovine, ki so jo napisali beli osvajalci: "Uradna zgodovina še vedno prikriva genocid in ropanja Evropejcev med starodavnimi civilizacijami tega kontinenta in še danes upravičuje nasilno razlastitev podedovanih pravic staroselcev do zemlje."⁹ Civilizacija, ki je svoja početja upravičevala s tem, da skuša divjake dvigniti iz "naravnega stanja" v "stanje-za-sebe", se bo morala šele naučiti poslušati druge. Antropologija, ki je nekoč ustvarjala vtis spremenjenega odnosa zahodne civilizacije do tako imenovanih primitivcev, pa si bo morala ponovno

7 Gerardo Reichel Dolmatoff: Misijonar med indijanskimi kulturami, v knjigi *le Livre blanc de l'ethnocide en Amérique*, Fayard, Pariz 1972.

8 Sklepi latinskoameriškega srečanja kmečkih in staroselskih skupnosti, Bogota (Kolumbija) 7.-12. oktober 1989.

9 Isto.

zastaviti vprašanje o svojem "poslanstvu", ki se je izgubilo v skrbnih beležkah antropologov. Kot neizbežna nujnost so se zdela prerokovanja nekaterih antropologov, ki so napovedovali smrt Indijancev in se pripravljali na to, kako bi čimbolj "objektivno" opisali fenomen izumiranja neke rase. Od tod tudi obtožbe, da ameriški antropologi niso storili ničesar, da bi preprečili poboje Indijancev.¹⁰

Toda danes ne gre več za obtožbe: Indijanci ne bodo izginili in tudi druga manjša ljudstva drugod po svetu ne bodo izginila. Njihova trdoživost zdaj vzbuja občudovanje pri tistih, ki jih preganja skrb za lasten obstoj. Njihovo modrost proučujemo v upanju, da bomo dojeli "izvorno". Zdaj smo vsi ljubitelji narave, živali in ljudi.

10 Jean Monod: "Živela etnologija!", v *le Livre blanc de l'ethnocide en Amérique*, Fayard, Pariz 1972.